

Sygn. akt V CSK 25/12

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 13 grudnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

Protokolant Izabella Janke

w sprawie z powództwa "S.Polska" Sp. z o.o.

przeciwko D. T. i M. T.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 13 grudnia 2012 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego w C.

z dnia 31 sierpnia 2011 r.,

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w C., pozostawiając temu Sądowi orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy, rozpoznając sprawę ponownie, oddalił apelację powódki od wyroku Sądu Rejonowego z dnia 27 kwietnia 2011 r., którym po ponownym rozpoznaniu sprawy oddalone zostało powództwo „S.-Polska” Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością o zapłatę przez D. T. i M. T. kwoty 88531,86 zł.

Rozstrzygnięcie to oparł na następujących ustaleniach i wnioskach:

Powódka i pozwani, prowadzący działalność gospodarczą w ramach spółki cywilnej pod firmą P.P.H.U. „E.-M.”, w okresie od 30 sierpnia do 27 grudnia 2007 r. współpracowali w zakresie sprzedaży artykułów elektrycznych. Za zakupiony od powódki towar pozwani zobowiązani byli do zapłaty łącznie kwoty 88787,69 zł, która wynikała z wystawionych faktur VAT, określających również odroczenie terminów płatności. Przedstawiciel handlowy powódki S. M. złożył pozwanym zamówienie, obejmujące nabycie przez nich towaru od J. W. prowadzącego działalność w ramach firmy „A.” i następnie sprzedania go powódce. W odniesieniu do zamówionego przez pozwanym towaru J. W. wystawił fakturę, obejmującą cenę i termin zapłaty. Pozwani nie odebrali towaru od sprzedawcy, poprzestając na zapewnieniu, że towar do nich dotarł. Następnie w dniu 13 grudnia 2007 r. pozwani wystawili fakturę obejmującą sprzedane powódce towary za cenę 88531,86 zł, którą podpisał S. M. W dniu 21 czerwca 2007 r. S. M. zwrócił się do powódki o przyznanie J. W., prowadzącemu Przedsiębiorstwo Wielobranżowe „A.”, kredytu kupieckiego, powołał się na wcześniejszą z nim współpracę. Powódka zaufała swojemu pracownikowi i wyraziła zgodę na sprzedaż J. W. towaru kupionego od pozwanym, była przekonana, że towar został mu przekazany z magazynu pozwanym i w dniu 28 grudnia 2007 r. obciążyła go należnością określoną w fakturze na kwotę 93030,66 zł. Po upływie terminów płatności za towary kupione przez pozwanym od powódki doszło do porozumienia pomiędzy stronami, że rozliczenie zostanie dokonane poprzez kompensatę wzajemnych należności. Pozwani w dniu 22 kwietnia 2008 r. przedstawili do potrącenia swoją wierzytelność objętą fakturą z dnia 13 grudnia 2007 r., na co powódka wyraziła

zgodę i doszło do wzajemnego potrącenia wierzytelności oraz jednoczesnego rozliczenia zobowiązań według stanu na dzień 28 grudnia 2007 r. Po uzyskaniu wiedzy o tym, że towar wyszczególniony w fakturze wystawionej przez pozwanych w rzeczywistości nie istnieje i odmowie zapłaty przez J. W., powódka skierowała do pozwanych pismo z dnia 9 maja 2008 r., zawierające oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o potrąceniu i jednocześnie wezwała pozwanych do zapłaty kwoty 88531,86 zł. Pozwani odmówili zapłaty, podając że rozmowy dotyczące zakupu towarów prowadzili ze S. M., a powódka miała czas przed złożeniem oświadczenia o potrąceniu do sprawdzenia, czy otrzymała towar. W dniu 21 lipca 2008 r. powódka złożyła doniesienie do Prokuratury Rejonowej o podejrzeniu popełnienia przestępstwa przez S. M., polegającego na doprowadzeniu do niekorzystnego dla niej rozporządzenia mieniem przez wprowadzenie jej w błąd. Pokrzywdzenia upatrywała w wystawieniu faktury J. W. oraz w uiszczeniu, w formie potrącenia wzajemnych wierzytelności, należności na rzecz pozwanych określonych w fakturze nr 1525/2007. Wyrokiem z dnia 3 listopada 2009 r., Sąd Rejonowy uznał S. M. winnym popełnienia czynu polegającego na tym, że w dniu 28 grudnia 2007 r., będąc przedstawicielem handlowym „S.-POLSKA” Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, działając w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, doprowadził tę Spółkę do niekorzystnego rozporządzenia kwotą 93939,66 zł przy transakcji sprzedaży towaru objętego fakturą VAT nr 72056652 - po uprzednim wprowadzeniu w błąd, co do możliwości sprzedaży uprzednio zakupionego od firmy E.-M. towaru prowadzącemu firmę PW A. oraz faktu istnienia przedmiotu sprzedaży i jego dostarczenia kupującemu. Poza wymierzeniem oskarżonemu kary 10 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na 3 letni okres próby, orzeczony został wobec niego środek karny w postaci obowiązku naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody (w całości) poprzez zapłatę na rzecz pokrzywdzonej Spółki „S.-POLSKA” kwoty 93939,66 zł. Obrót nieistniejącym towarem przebiegał w ten sposób, że J. W. zawarł umowę sprzedaży z pozwanymi, którzy sprzedali towar powódce, a ona miała go sprzedać J. W. Pozwani nie przedstawili dowodu, że towar objęty fakturą z dnia 13 grudnia 2007 r. został dostarczony powódce. Wierzytelność pozwanych związana z jego sprzedażą w

rzeczywistości nie istniała. Sąd Okręgowy uznał, że podniesiony przez pozwanych zarzut potrącenia tej wierzytelności z wierzytelnością powódki byłby bezzasadny, gdyby nie wiążąca moc dowodowa prawomocnego wyroku skazującego S. M. za popełnione przestępstwo. Orzeczony względem niego środek karny, nakładający na niego obowiązek zapłaty odszkodowania, które obejmowało również należność określoną fakturą nr 1525/2007, przedstawioną przez pozwanych do potrącenia z wierzytelnością powódki, wskazuje, że powódka nie może twierdzić, iż nadal przysługuje jej roszczenie wobec pozwanych. Nie można również utrzymywać, że zachodzi odpowiedzialność pozwanych i S. M. na zasadach solidarności nieprawidłowej, skoro powództwo nie zostało skierowane przeciwko sprawcy przestępstwa. Nie było podstaw do przyjęcia, że podstawą prawną roszczenia powódki jest art. 405 k.c., ponieważ wynika ono z art. 535 k.c. W tej sytuacji zapłata szkody wynikłej z zawartej przez strony umowy nastąpiła poprzez zasądzenie tej kwoty od sprawcy szkody, a zatem wygasło roszczenie w stosunku do pozwanych.

Powódka w skardze kasacyjnej powołała się na naruszenie przepisów postępowania, które miało wpływ na wynik sprawy przez: błędną wykładnię art. 11 k.p.c. i przyjęcie związania wyrokiem karnym oraz jej oświadczeniem złożonym w zawiadomieniu o przestępstwie; niezastosowanie art. 378 § 1 w związku z art. 386 § 4 k.p.c. i nieustosunkowanie się przez Sąd Okręgowy do zarzutu sprzeczności ustaleń z treścią zebranego materiału, polegającej na uznaniu, że wyrok karny ma wpływ na zasadność roszczenia oraz zarzutu nierozpoznania istoty sprawy, z uwagi na nieustosunkowanie się do jej żądań, wynikających z zawartych przez strony umów sprzedaży. Z uchybieniem obowiązku przewidzianego art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. nie doszło do wyjaśnienia podstawy prawnej orzeczenia. Naruszenie prawa materialnego dotyczy błędnej wykładni art. 535 w związku z art. 354 k.c. polegającej na przyjęciu, że zapłata ceny nastąpiła poprzez zasądzenie kwot (ceny sprzedaży) od sprawcy szkody, co spowodowało wygaśnięcie roszczenia w stosunku do pozwanych. Nieprawidłowa wykładnia art. 88 § 1 w związku z art. 84 § 1 k.c. obejmuje przyjęcie, że uchylenie się przez powódkę od skutków prawnych oświadczenia woli o potrąceniu nie było skuteczne, z uwagi na złożenie przez nią określonych

oświadczeń w postępowaniu karnym. Przyjęcie, że wydanie wyroku uwzględniającego powództwo prowadzi do bezpodstawnego wzbogacenia jest następstwem błędnej wykładni art. 405 k.c. Skarżąca domagała się uchylecia wyroków Sądów obu instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu, ewentualnie uchylecia tych wyroków i uwzględnienia jej powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona, ponieważ Sąd Okręgowy dokonał błędnej wykładni art. 11 k.p.c., art. 88 § 1 w związku z art. 84 § 1 k.c., art. 535 w związku z art. 354 § 1 k.c. i nie rozpoznał zgłoszonego powództwa.

Strony łączyły umowy sprzedaży towarów, które są podstawą zgłoszonego powództwa. Powódka zaakceptowała propozycję pozwanych z dnia 22 kwietnia 2008 r., żeby zapłata za te towary nastąpiła przez potrącenie wzajemnych wierzytelności stron. W piśmie z dnia 9 maja 2008 r. powódka złożyła oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o potrąceniu swojej wierzytelności z przedstawioną przez pozwanych wierzytelnością, powołując się na działanie pod wpływem błędu co do nabycia towarów od pozwanych i obowiązku zapłaty oraz wezwała ich do zapłaty za sprzedane im towary. To oświadczenie powódki podlegało ocenie w kontekście spełnienia przesłanek przewidzianych art. 84 w związku z art. 88 k.c. Warunkiem istotności błędu w rozumieniu art. 84 § 2 k.c. jest niezgodność z rzeczywistością wyobrażenie o treści czynności prawnej, zarówno jej podstawy faktycznej lub prawnej, jak i każdego ich elementu, które było przyczyną złożenia oświadczenia woli, przy uwzględnieniu tego, że gdyby składający oświadczenie znał treść rzeczywistości, nie złożyłby tego oświadczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 października 2010 r., I CSK 595/09, niepubl.). Między błędem a oświadczeniem woli powinien istnieć związek przyczynowy. Nie ma znaczenia, czy błąd odnosi się do faktów poprzedzających zawarcie stosunku prawnego, towarzyszących jego zawarciu, czy też jego skutków. O istotności błędu przesądzać muszą kryteria obiektywne, odnoszone do oceny rozsądnego człowieka, który znając prawdziwy stan rzeczy, nie złożyłby oświadczenia woli tej treści, a jej podstawą powinien być całokształt okoliczności,

w tym również rozważenie interesów stron stosunku prawnego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2005 r., IV CSK 799/04, OSNC 2006, nr 5, poz. 94). Stosownie do art. 84 § 1 zdanie drugie k.c., możliwość powołania się na to, że oświadczenie złożone innej osobie obarczone było błędem co do okoliczności faktycznych lub prawa istnieje tylko wtedy, gdy błąd był wywołany przez tę osobę, nawet bez jej winy albo gdy wiedziała ona o błędzie lub mogła z łatwością błąd zauważyć (kwestia nieodpłatności czynności prawnej jest bezprzedmiotowa w rozpoznawanej sprawie). Chodzi tu o postawę adresata oświadczenia woli, polegającą na pewnego rodzaju współdziałaniu w zaistnieniu wadliwości czynności prawnej. Konieczną jest zatem ocena postępowania, stan wiedzy, i przyczynowości zachowania adresata oświadczenia. Wywołanie błędu w rozumieniu art. 84 § 1 k.c. wyczerpuje się przez każde zachowanie adresata oświadczenia, które po stronie składającego to oświadczenie skutkowało fałszywym wyobrażeniem co do czynności prawnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2006 r., IV CSK 169/05, niepubl.). Nie jest wymagane stwierdzenie, że zachowanie drugiej strony stosunku prawnego było wyłączną przyczyną błędu, wystarczająca jest współprzyczyna (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2000 r., IV CKN 144/00, OSNC 2001, nr 4, poz. 60). Następstwem spełnienia przesłanek prawnej doniosłości błędu, określonych w art. 84 k.c., jest wzruszenie czynności prawnej dokonanej pod wpływem błędu, przez złożenie przez działającego pod wpływem błędu oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych złożonego oświadczenia, zgodnego z wymaganiami objętymi art. 88 k.c., które doprowadza do unieważnienia *ex tunc* tej czynności prawnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2003 r., V CK 477/02, niepubl.; wyrok z dnia 13 stycznia 2010 r., II CSK 239/09, niepubl.). Rozstrzygnięcie sądu, czy uchylenie się było uzasadnione, może nastąpić w każdym postępowaniu, w którym skuteczność oświadczenia woli ma znaczenie w sprawie. W razie sporu sąd bada, czy spełnione zostały przesłanki błędu prawnie doniosłego i czy uchylenie się od skutków oświadczenia woli nastąpiło w sposób prawem przewidziany (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2005 r., III CK 48/05, niepubl.). Ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego, wiążące w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), dawały podstawę do przyjęcia, że oświadczenie

powódki o potrąceniu wierzytelności z tytułu ceny za towary sprzedane pozwanym z ich wierzytelnością dotyczącą towarów od nich nabytych złożone było pod wpływem błędu co do związania umową sprzedaży, wydania towaru i istnienia zobowiązania do zapłaty ceny określonej w przedłożonej fakturze. Złożone pozwanym oświadczenie o potrąceniu prowadzącym do umorzenia wierzytelności obu stron, stosownie do art. 499 k.c., było następstwem zapewnienia, że towary były zamówione i wydane powódce. Działając w zaufaniu do pozwanych, potwierdzonym podpisem złożonym na fakturze przez S. M., powódka pozostawała w uzasadnionym okolicznościami przekonaniu, że jest zobowiązana do zapłaty ceny. Po wykryciu błędu złożyła oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o potrąceniu wierzytelności, które nie zostało odwołane.

W art. 11 k.p.c. uregulowane zostały kwestie mocy wiążącej wyroku karnego w postępowaniu cywilnym, która oznacza, że w sprawie cywilnej niedopuszczalne jest dokonywanie jakichkolwiek własnych ustaleń co do okoliczności, którymi sąd jest związany w postępowaniu cywilnym. Nie mogą być w postępowaniu cywilnym dokonywane ani pominięte ustalenia faktyczne odnoszące się do osoby sprawcy, przedmiotu przestępstwa i czynu przypisanego sprawcy. Okoliczności te nie mogą być przedmiotem postępowania dowodowego ani oceny sądu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2003 r., II CK 91/02, niepubl.; z dnia 17 czerwca 2005 r., III CK 642/04, niepubl.; z dnia 5 grudnia 2008 r., III CSK 191/08, OSP 2010, nr 1, poz. 2; z dnia 17 czerwca 2005 r., III CK 642/04, niepubl.; z dnia 5 marca 2009 r., II CSK 484/08, niepubl.; z dnia 10 lutego 2010 r., V CSK 267, niepubl.; z dnia 25 czerwca 2010 r., I CSK 520/09, niepubl.; z dnia 23 listopada 2011 r., IV CSK 142/11; z dnia 2 lutego 2012 r., II CSK 330/11). Prejudycjalność związania ustaleniami wyroku karnego dotyczy sytuacji, w których poszkodowany czynem niedozwolonym, stanowiącym także przestępstwo, dochodzi roszczeń odszkodowawczych w postępowaniu cywilnym po wydaniu prawomocnego wyroku skazującego w postępowaniu karnym lub gdy chodzi o inne, niż obowiązek odszkodowawczy, skutki cywilne skazania. Badanie, czy w sprawie cywilnej ma zastosowanie art. 11 k.p.c. obejmuje ocenę, czy występują łącznie wszystkie elementy w tym przepisie wskazane, a zatem czy

w postępowaniu karnym wydany został prawomocny wyrok skazujący za przestępstwo, którego popełnienie, jako okoliczność faktyczna, ma znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy cywilnej. Związanie sądu cywilnego nie rozciąga się na inne, niż wskazane w wymienionym przepisie okoliczności, a zatem nie zwalnia tego sądu od obowiązku zbadania wpływu popełnienia przestępstwa na dochodzone roszczenie (por. wyrok z dnia 26 marca 2003 r., II CK 91/02). W rozpoznawanej sprawie nie było podstaw do uznania, że prawomocny wyrok skazujący S. M. za popełnienie opisanego w nim przestępstwa oraz zasądający odszkodowanie na rzecz powódki był okolicznością faktyczną wpływającą na rozstrzygnięcie sporu. Zgłoszone powództwo oparte jest na niezwiązanim z popełnionym przestępstwem stanie faktycznym i podstawą odpowiedzialności pozwanych, skoro wywodzone jest z łączących strony umów sprzedaży towarów. Uchylenie się przez powódkę od skutków prawnych oświadczenia o potrąceniu spowodowało oderwanie dochodzonego roszczenia od rozliczeń z transakcją łączącą pozwanych z J. W. Nietrafne jest stanowisko Sądu Okręgowego, że złożony przez pozwanych zarzut potrącenia byłby bezzasadny i byłiby oni zobowiązani do zapłaty ceny za kupione od powódki towary, gdyby nie ustalenia prawomocnego wyroku karnego, wiążące w oparciu o art. 11 k.p.c., w rozpoznawanej sprawie. Nie uwzględnia ono skutków wywołanych uchyleniem się przez powódkę od oświadczenia woli o potrąceniu wierzytelności, polegających na tym, że wierzytelności powódki z tytułu sprzedaży towarów pozwany nie zostały zaspokojone i nie istnieje jej zobowiązanie względem pozwanych. Nie ma podstaw do przyjęcia, że skutki te zostały uchylone treścią wyroku karnego. Zasądzone od S. M. odszkodowanie nie ma związku z dochodzonym przez powódkę roszczeniem, które nie jest odszkodowaniem zmierzającym do naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem, a tym samym nie doszło do zwolnienia pozwanych od obowiązków przewidzianych zawartymi umowami sprzedaży.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania w oparciu o art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego oparte zostało na zasadzie przewidzianej art. 108 § 2 w związku z art. 391 § 1 i 398²¹ k.p.c.

jw